

Kenniscentrum Begrijpend Lezen

Voor u gelezen | 2019

www.kenniscentrumbegrijpendlezen.nl

De rol van schrijven, teksten en de leraar in het leesonderwijs

Samenvattingen van actueel internationaal
wetenschappelijk onderzoek

Broekhof, K. (2019). Het verwerken van verhalende en informatieve teksten door sterke en zwakke begrijpend lezen. In J. van der Hoeven (Ed.), *Voor u gelezen in 2019. De rol van schrijven, teksten en de leraar in het leesonderwijs. Samenvattingen van actueel internationaal wetenschappelijk onderzoek* (pp. 11-16). Rotterdam: Kenniscentrum Begrijpend lezen

Het verwerken van verhalende en informatieve teksten door sterke en zwakke begrijpend lezers

Kees Broekhof

Voor u gelezen:

Kraal, A., Koornneef, A.W., Saab, N. & Broek, P.W. van der (2018). Processing of expository and narrative texts by low- and high-comprehending children. *Reading and Writing*, 31(9): 2017-2040

Dit onderzoek was gericht op de wijze waarop jonge lezers (groep 4) verhalende en informatieve teksten verwerken en de strategieën die zij daarbij inzetten. De leerlingen lezen de teksten hardop denkend en beantwoordden vragen over de teksten. De tekstsoort blijkt van invloed te zijn op de wijze van verwerken: bij verhalende teksten legden de leerlingen meer verbanden binnen en buiten de tekst; bij informatieve teksten gaven zij vaker irrelevant commentaar en legden zij vaker incorrecte verbanden. De sterke en zwakke lezers verschilden nauwelijks in patronen van strategiegebruik; de enige uitzondering was dat zwakke lezers meer incorrecte verbanden legden bij de informatieve teksten. Zowel sterke als zwakke lezers kunnen onderscheiden worden in 'parafraseerders' en 'uitweiders'.

Lezers bouwen tijdens het lezen een mentale representatie van de tekst op. De kwaliteit van deze representatie geeft weer

in hoeverre de tekst is begrepen. Dit wordt bepaald door basale taalvaardigheden, zoals technisch lezen en woordenschat, en door

hogere-orde cognitieve vaardigheden, zoals verbanden leggen, begrip monitoren en kennis van tekststructuur. Het onderzoek richtte zich op de hogere-orde cognitieve vaardigheden en de leesstrategieën die beginnende lezers (groep 4) inzetten om verhalende en informatieve teksten te begrijpen. Om inzicht te krijgen in de facetten van het leesproces die begrip kunnen bemoeilijken, keken de onderzoekers zowel naar verschillen tussen sterke en zwakke lezers als naar verschillen binnen deze groepen.

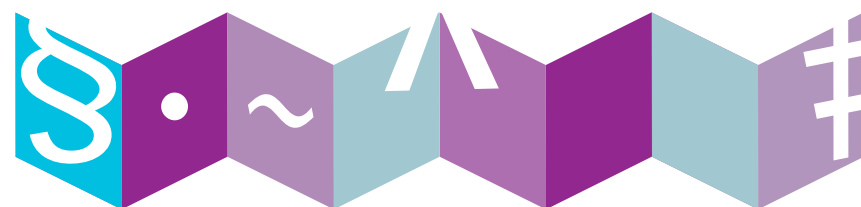
Verschillen tussen lezers

Goede lezers hebben een duidelijk leesdoel en houden continu in de gaten of ze de tekst begrijpen. Zodra zij onduidelijkheden of lacunes in de informatie tegenkomen, passen ze hun leesstrategieën aan. Bovendien zijn zij in staat om verbanden te leggen binnen de tekst, door centrale noties in de tekst met elkaar te verbinden, en buiten de tekst, door deze noties te verbinden met hun voorkennis.

Zwakkere lezers passen deze vaardigheden

ook toe, maar met minder succes. Zij zijn bijvoorbeeld minder goed in het monitoren van hun begrip en het aanpassen van hun leesgedrag. Ook zijn zij vaak minder sterk in het leggen van verbanden binnen de tekst en het integreren van tekstinformatie met hun voorkennis.

We moeten zwakke lezers echter niet allemaal over dezelfde kam scheren. Twee belangrijke subgroepen van (zwakke) lezers zijn 'parafraseerders' en 'uitweiders'. De eerste groep blijft sterk hangen bij de letterlijke betekenis van de tekst en legt weinig verbanden; de tweede groep legt juist wel veel verbanden, maar doet dit niet correct (zie ook VUG 2013, pag. 29 e.v.). Dit onderscheid is van belang, omdat deze groepen baat hebben bij verschillende maatregelen om hun tekstbegrip te verbeteren. Parafraseerders hebben vooral profijt van algemene vragen die helpen om verbanden te leggen in de tekst; uitweiders hebben meer baat bij vragen die zorgen voor focus op de belangrijke informatie in de tekst.

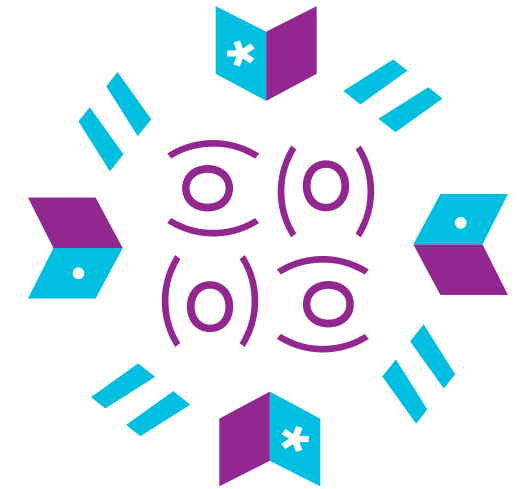

Verschillen tussen tekstsoorten

Veel kinderen vinden informatieve teksten moeilijker te begrijpen dan verhalende teksten. Informatieve teksten zijn veelal complexer, hebben meestal een hogere dichtheid van informatie en omvatten vaak verschillende soorten structuren (vergelijkingen, oorzaak-gevolg, probleem-oplossing, opeenvolging, beschrijving). Deze fundamentele verschillen doen een beroep op verschillende leesprocessen. Het inzetten van voorkennis en het verwerken van details is bij informatieve teksten bijvoorbeeld belangrijker dan bij verhalende teksten. Onderzoek naar het begrijpend lezen van informatieve teksten door jonge leerlingen is echter vrij schaars. Daarom is in dit onderzoek gekeken naar het lezen van zowel verhalende als informatieve teksten.

Doel van het onderzoek

Doel van dit onderzoek was inzicht te krijgen in de wijze waarop jonge kinderen (groep 4) teksten verwerken en in de strategieën die zij tijdens het lezen inzetten. De onderzoekers wilden vaststellen of het onderscheid tussen parafraseerders en uitweiders al op jonge leeftijd gemaakt kan worden en of dit bij zowel verhalende als informatieve teksten het geval is.

Onderzoekopzet

Het onderzoek werd uitgevoerd bij 87 kinderen uit 19 klassen (groep 4) van negen openbare basisscholen in Nederland, die waren geselecteerd op de volgende kenmerken: intelligentie en DMT-score gemiddeld of hoger, geen gedrags- of concentratiestoornis. Op basis van scores op de Citotoets begrijpend lezen voor groep 3 werden de kinderen toegewezen aan de groep 'sterke lezers' of 'zwakke lezers'. Alle kinderen kregen tests voor luistervaardigheid, woordenschat, leesvaardigheid, leesbegrip, herkenning van verhaalstructuur, verbanden leggen, verbaal werkgeheugen, sociaal-economische status en leesmotivatie.

In een hardopdenk-sessie kreeg iedere leerling twee informatieve en twee verhalende teksten te lezen, elk gevolgd door vijf vragen

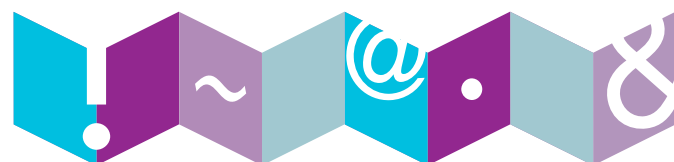
over de tekst. Nadat een onderzoeker had voorgedaan wat er verwacht werd, lazen de kinderen de tekst, waarbij zij hardop denkend hun begrip van de tekst verwoordden en de vragen beantwoordden.

Resultaten

De zwakke lezers scoorden lager op de begripsvragen dan de sterke lezers. Bij de informatieve teksten wordt dit verschil verklaard door het gegeven dat de zwakke lezers meer incorrecte verbanden legden dan de sterke lezers. Dit had een negatief effect op hun begrip van de tekst en, bijgevolg, op de antwoorden op de begripsvragen. Een soortgelijke verklaring kan echter niet gegeven worden bij de verhalende teksten, want daarbij werden geen verschillen gevonden tussen sterke en zwakke lezers in het gebruik van strategieën. De onderzoekers noemen diverse hypothesen die het verschil in begrip zouden kunnen verklaren: het is mogelijk dat zwakke lezers dezelfde set strategieën gebruiken als sterke lezers, maar minder effectief; of dat zwakke lezers het begrip op zinsniveau minder goed kunnen integreren met het begrip van de totale

tekst; of dat de zwakke lezers er minder goed in slagen om de mentale representatie van de tekst vast te houden in het geheugen en op te roepen op het moment waarop de vragen beantwoord moeten worden. De onderzoekers concluderen dat zwak leesbegrip waarschijnlijk meerdere oorzaken heeft, die in meer of mindere mate met elkaar samenhangen.

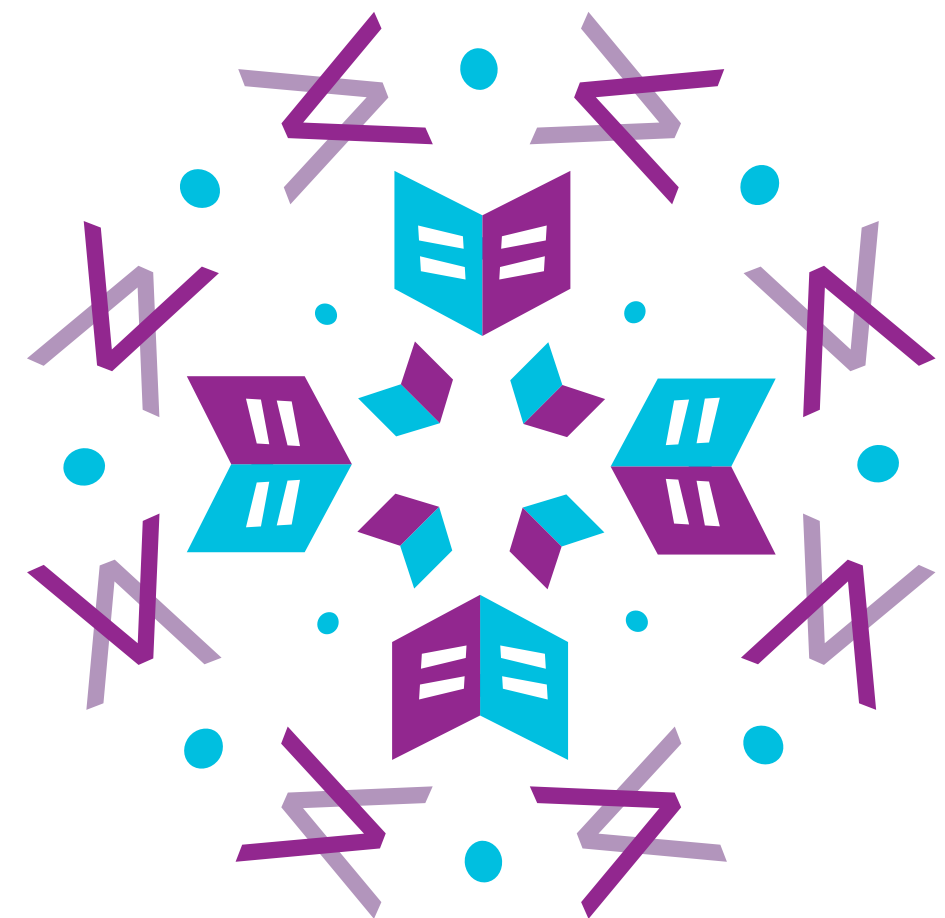
Uit de resultaten bleek ook dat de zwakke lezers onder deze 8-jarige kinderen reeds onderscheiden kunnen worden in parafraseerders, die niet tot voldoende begrip komen doordat zij te weinig verbanden leggen, en uitweiders, die niet tot voldoende begrip komen doordat zij veel onjuiste verbanden leggen. Opvallend is dat de uitweiders bij de informatieve tekst wel profijt hadden van hun aanpak, want bij deze tekst scoorden zij op de begripsvragen op hetzelfde niveau als de sterke lezers. Dat de parafraseerders hier niet in slaagden schrijven de onderzoekers toe aan het werkgeheugen, woordenschat en voorkennis, waardoor de parafraseerders minder goed in staat waren verbanden te leggen.

Overigens konden ook de sterke lezers onderscheiden worden in parafraseerders en uitweiders. Deze groepen scoorden even goed op de begripsvragen, wat erop wijst dat bij sterke lezers meerdere aanpakken kunnen leiden tot hetzelfde niveau van begrip.

Uit de resultaten bleek ook dat de kinderen verhalende en informatieve teksten inderdaad op verschillende wijzen verwerken. Bij de informatieve teksten gaven zij vaker

irrelevant commentaar, legden zij vaker onjuiste verbanden en vielen er vaker stiltes. Dit gold het sterkst voor de zwakke lezers. De problemen bij het lezen van informatieve teksten uitten zich ook in de lagere scores op de begripsvragen. Om leerlingen te helpen informatieve teksten beter te begrijpen pleiten de onderzoekers onder andere voor meer aandacht voor signaalwoorden en verwijswaarden in het onderwijs.

Conclusies voor de onderwijspraktijk

1. Interventies voor (zwakke) lezers dienen rekening te houden met het type lezer: parafraseerder of uitweider. Bij parafraseerders is met name aandacht voor verbanden in de tekst nodig, voor uitweiders een focus op belangrijke informatie in de tekst.
2. Interventies voor zwakke lezers dienen rekening te houden met het type tekst: verhalend of informatief. Informatieve teksten zijn veelal complexer en hebben meestal een hogere informatiedichtheid. Ze doen een beroep op hogere orde leesprocessen. Het inzetten van voorkennis en het verwerken van details is bij informatieve teksten bijvoorbeeld belangrijker dan bij verhalende teksten.
3. Aandacht voor signaalwoorden is belangrijk bij instructie in begrijpend lezen. Dit zal echter onvoldoende effect hebben als de tekst te weinig achtergrondkennis biedt om de signaalwoorden te interpreteren. Als achtergrondkennis ontbreekt in de tekst, is het raadzaam om voorafgaand aan het lezen kennis bij de kinderen kort op te halen (zie ook VUG 2017, pag. 21 e.v.).
4. Waarschijnlijk hebben ook sterke lezers profijt van een gedifferentieerde aanpak voor parafraseerders en uitweiders, om een nog hoger niveau van begrijpend lezen te bereiken.

Zie ook:

Bruijne, M. de (2013). Aandacht gewenst voor verschillen tussen zwakke begrijpend lezers. In: *VUG 2013*, p.29-34. Rotterdam: Kenniscentrum Begrijpend lezen.

<http://www.kenniscentrumbegrijpendlezen.nl/homepage/voor-u-gelezen.aspx>

Broekhof, K. (2017). Effecten van verschillende manieren om een leestaak te introduceren op intrinsieke motivatie en tekstbegrip. *VUG 2017*, p 21-24. Rotterdam: Kenniscentrum Begrijpend lezen. <http://www.kenniscentrumbegrijpendlezen.nl/homepage/voor-u-gelezen.aspx>

